

Posudek oponenta na diplomovou práci

Jméno a příjmení studenta: Martin Částek

Téma bakalářské práce: Vztahy Československa a Jugoslávie v letech 1945–1948

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jan Pelikán, CSc.

V dějinách Československa po druhé světové válce zaujímají vztahy s Jugoslávií poměrně významnou úlohu. Kontakty mezi oběma zeměmi byly v letech 1945-1948 značně bohaté a zahrnovaly různé sféry politického i společenského života. Studie o období mezi koncem války a nastolením komunistického režimu zpravidla neopomínají konstatovat tehdy halasně proklamovanou spolupráci s Jugoslávií a zmiňují se také o tom, jak významné místo tato spřátelená země zaujímala v tehdejší československém prostředí. Avšak historický výzkum československých poválečných dějin byl ze známých důvodů až do konce 80. let takřka nemožný. I ve volnějším poměrech v 60. letech, kdy vznikly nemnohé práce o československé zahraniční politice po roce 1945, bylo jugoslávské téma pro československý režim ožehavou záležitostí. V 70. a 80. letech bylo toto období serióznímu historickému výzkumu opět zapovězeno a tehdejší československo-jugoslávské vztahy zcela tabuizovány. Průlomem je teprve podrobná studie Jana Pelikána zabývající hospodářskou spoluprací ČSR a Jugoslávie. Svoboda historické práce a postupné zpřístupnění archivů umožnily od 90. let v českém prostředí též vznik několika prací týkajících se i poválečných československo-jugoslávských vztahů. Přes svou atraktivitu vzhledem k radikálnímu obratu vlivem červnové roztržky roku 1948, stálo však toto téma spíše v pozadí zájmu historiků. Nečetné studie tak mapují pouze některé aspekty kontaktů s Jugoslávií jako reemigraci Čechů a Slováků, otázku moravských Chorvatů apod.

Také v jugoslávské a postjugoslávské historiografii není toto téma prozatím zpracováno. Dosavadní, rozsahem nevelké práce, které vznikly ještě v 80. letech, se zabývaly jugoslávskou učňovskou mládeží, vzdělávající se v ČSR, či jugoslávskými studenty na československých vysokých školách. Stejně i další aspekty jugoslávsko-československých vztahů 1945-1948 lákají pozornost jihoslovanských historiků nově až v poslední době.

Za současného stavu bádání v historii vztahů Československa a Jugoslávie po roce 1945 je tedy otázkou, nakolik již dozrála doba pro souborné zpracování. Je jisté, že zvláště řada otázek společenského rozměru kontaktů (kulturní výměna a ovlivňování, společenské organizace zabývající se vzájemnými styky,

československý turismus v Jugoslávii, vzájemná percepce v publicistice, literatuře či filmu, život několikatísíkové jugoslávské kolonie v ČSR atd.) by si vyžadovala zvláštní a podrobný výzkum. Ve specifickém období let 1945-1948 postupného pronikání státu do společenské sféry byla i tato témata politikem.

Martin Částek se nicméně tohoto nelehkého úkolu chopil. Předsevzal si zpracovat na základě dosavadní odborné literatury, memoárů a dokumentů uložených v českých archivech československo-jugoslávské vztahy na vrcholné, mezistátní úrovni. Ve svém výkladu postupuje chronologicky. Svou práci časově vymezil prvními kontakty mezi československou londýnskou vládou s jugoslávskými partyzány a únorovým převratem roku 1948 v Československu, který byl příslibem pro posun vzájemných vztahů na odlišnou kvalitativní úroveň. Toto časové rozpětí se proto jeví jako logické, jelikož překotný vývoj na jaře 1948 spějící k červnové roztržce otevíral již další, zcela nová témata.

Svou práci M. Částek člení do pěti kapitol. Postupně se věnuje navázání vztahů mezi oběma státy po válce, okolnostem podpisu spojenecké smlouvy v roce 1946, vystoupením obou států na pařížské mírové konferenci a dalším sledem událostí až do února 1948. V této koncepci sleduje hlavní problémy, které měly na mezistátní vztahy vliv: československý projekt reemigrace Čechů a Slováků z Jugoslávie, otázky hospodářské a majetkové, postoj obou států k Maďarsku či terstskou otázkou; společná jednání o přistoupení k Marshallově plánu či kritiku KSJ vůči KSČ na zasedání Informbyra ve Szklarské Porębě. V této souvislosti je třeba vyzdvihnout, že se autor neomezuje na pouhé líčení diplomatických jednání, ale umě vysvětluje všechny motivy jak československé, tak jugoslávské zahraniční politiky a všechny otázky československo-jugoslávských vztahů zasazuje do širšího, mezinárodněpolitického kontextu. Za zmínku stojí rovněž nastínění vývoje diferencovaného přístupu k Jugoslávii na československé politické scéně. Zajímavý je zejména poznatek získaný na základě rozboru novinových článků, že informovanost československé veřejnosti o Jugoslávii byla v podstatě velmi ubohá a schematická. Tito byl pro mnohé Čechy a Slováky především symbolem boje proti německému nacismu a hrdina neoslovanského panteonu, nikoliv vůdce komunistické revoluce a autoritativního režimu. Pro práci je podstatné zjištění, že vztahy mezi Československem a Jugoslávií nebyly přes veřejné proklamace nijak idylické, a to nejen v rovině hospodářské, nýbrž i politické. Ani jeden z obou států nebyl v zásadě ochoten podpořit svého spojence v záležitosti, která výrazně nepřispívala jeho vlastním zájmům. V předúnorovém období byl tento rozpor mezi proklamacemi a politickou praxí z jugoslávské strany vykládán nepřátelskou politikou československé „buržoazie a reakce“, což přijímali i českoslovenští komunisté. Takový schematismus nebyl na místě, protože vina ležela často právě na jugoslávské straně. Nesoulad mezi zájmy obou zemí ostatně přetrvával i po „Vítězném únoru“. Autorovi se tedy,

dle mého soudu, podařilo vylíčit a objasnit hlavní problémy československo-jugoslávských vztahů po druhé světové válce. Ocenil bych zvláště vysokou úroveň interpretace, strukturu i styl, díky němuž práce nepostrádá čtivost.

Zaměřím-li se na nedostatky Částkovy hodnotné práce, nápadná je především její nevyváženost. Autor se totiž mnohem více věnuje prostředí československému než jugoslávskému. Jasným důvodem je jednostranná pramenná základna, kdy autor čerpal z archivních pramenů výhradně českých. Podnikat zahraniční badatelské cesty sice není pro úroveň diplomové práce nezbytné, tento fakt však hodnotu jinak cenné a dobře napsané studie trochu snižuje. Prameny jugoslávské provenience by totiž nebyly užitečné pouze pro vytvoření širšího pohledu na dané téma. V řadě případů by mohly doplnit či poopravit i pohled na některé v práci zmiňované otázky a autorova hodnocení. Příkladem může být činnost a osobnost velvyslance Josefa Korbela. Ve světle dosud nepublikovaných jugoslávských pramenů je totiž zřejmější Korbelova dvojaká povaha. Martin Částek sice v úvodu hodnotu Korbelových pamětí, kde se tento bývalý československý diplomat prezentuje jako zásadový antikomunista, zpochybňuje. V textu jim pak ale několikrát podléhá, když Korbelova prokomunistická hodnocení nebo komunistům nahrávající kroky hodnotí jako odporující jeho „vnitřnímu přesvědčení“ (s. 89). Absence pramenů z druhé strany také Martina Částka zavedla k několika nepodloženým tvrzením o jugoslávském prostředí: Na straně 41 vyjadřuje Částek „přesvědčení“, že „převážná část obyvatel“ Jugoslávie přijala kladně smlouvu s Československem, což není nepravděpodobné, avšak k tak kategorickému vyjádření chybí jakýkoliv důkaz. Zrovna tak by bylo možné tvrdit, že velká část jugoslávské veřejnosti se k této smlouvě stavěla lhostejně. Navíc v poměrech, kde veřejné mínění mělo na zahraniční politiku státu pramalý vliv, je jeho důležitost, narozdíl od Československa této doby nulová. Nepravděpodobně se jeví autorem zmiňovaný fakt, že na spojenecké smlouvě pracovala jen československá strana (s. 41), která však podle přesvědčivé předchozí interpretace neměla mít na vzniku smlouvy vlastně zájem. Pokud tomu tak skutečně bylo, vyžadovalo by si takové tvrzení opět ověření v pramenech jugoslávské provenience.

Dobrá interpretační schopnost je však snižována nedostatečnou oporou v pramenech i v případech, kde byly autorovi dostupné. Řada nikoliv nelogických tvrzení by si totiž vyžadovala pečlivější poznámkový aparát.

Částkova práce se takřka výhradně opírá o dokumenty ministerstva zahraničí, což je v období do roku 1948 pro sledování zahraniční politiky v podstatě dostačující. Zabývá-li se však i postojem k Jugoslávii na vnitropolitické scéně v ČSR, mohla by přeci jen být pramenná báze o něco širší.

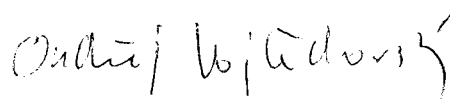
Jak autor konstatuje a dokládá na základě tisku, postoj k Jugoslávii nebyl v Československu jednotný a měnil se hlavně v záležitosti se zostřováním mezinárodní i vnitropolitické situace. V tomto výkladu Částek představuje dva tábory

– komunistický a druhý, který nazývá jako „demokratický“, případně „pravicový“. Avšak zda se opravdu jednalo o takovéto monolity, či zda nejde o určité schéma, nelze na základě Částkova výkladu říci. Námitku však lze vznést ohledně terminologie. Označení „pravice“ poněkud připomíná někdejší paušalizující označení „reakce“ a termín „demokratický“ lze zase zpochybnit například v pasáži, kde jde o prosazování protimaďarské šovinistické politiky představiteli nekomunistických stran. Domnívám se proto, že by bylo vhodnější volit v takovém případě termín „nekomunistický“, který přesněji a bez předpojatosti odpovídá charakteru politické scény v letech 1945-1948.

Z nemnoha nepřesností a faktografických omylů, které autorovi unikly, bych zmínil zejména hodnocení prvního poválečného československého vyslance v Bělehradě Jaroslava Lípu. Autor uvádí, že Jaroslav Lípa „neměl k jihoslovanskému prostředí žádný vztah“. J. Lípa přitom zastával vyslanecký post v Bělehradu již před válkou a po uzavření čsl. vyslanectví v roce 1939 zde organizoval emigraci československých občanů přes Jugoslávii na Západ. Posléze působil ve vyslanecké funkci i u jugoslávské královské vlády v Londýně. Diplomatičtí kariéru J. Lípy mohl přitom autor zjistit z personálního spisu v archivu MZV. (Zajímavé by bylo rovněž prostudovat i personální spis Josefa Korbela, zvláště věnuje-li se autor hodnocení jeho postojů.)

Na zasedání v Jajcích 29.11.1943 byla sice vytvořena vláda v čele s Titem, avšak nenazývala se AVNOJ. Partyzánský parlament – Antifašistická rada národního osvobození Jugoslávie (AVNOJ) – vznikl již o rok dříve na svém prvním zasedání v Bihaći (s.11).

Přes tyto výtky však hodnotím práci Martina Částka velmi pozitivně. Je vůbec prvním pokusem zpracovat československo-jugoslávské vztahy po druhé světové válce souborně. Zohledníme-li, že historický výzkum dílčích otázek je značně neúplný, je posuzovaná studie velmi slušným výsledkem. Její kvalita je plně odpovídající úrovni požadované pro diplomovou práci. Navrhují proto diplomovou práci Martina Částka k obhajobě.

Mgr. Ondřej Vojtěchovský

V Praze 6. září 2006